

Renesanso epochos okultizmas

GINTAUTAS MAŽEIKIS

Bendroji samprata

Renesanso humanizmas, okultinė praktika, magija įkūnijo tokį mąstymo būdą, kurio įprasminanti pasaulio bei sielos gaivalus veikla tapo naujųjų amžių pasaulėžiūros ištaka, modernųjų mokslų preambule, socialinio utopizmo pagrindu. Tiesa, daugelis Atgimimo metu paplitusių astrologinių, alcheminių, astralinių simbolių šiuolaikinei sąvokinei-analitinei mąstysenai lieka terra incognita. Štai kodėl ne vienoje rimtoje Renesansui skirtoje publikacijoje šis klausimas apeinamas, tarsi jis mokslininkui būtų nepadorus žaidimas raganomis, magais ir burtininkais.

Norint suprasti Atgimimo epochos (visų pirma XV–XVI a. Italijos) mąstysenos specifiką, tuometinį pasaulio suvokimo būdą, būtina sąlyginai išskirti tokius mąstymo tipus: mitinį, magišką-simbolinį ir sąvokinį-analitinį. Mitinė racionalumo forma, kuri vyravo senų senovėje, neišnyko antikoje ir viduramžiais, ji vis dar reiškiasi šiuolaikiniame pasaulio suvokime – tai mąstymas archetipais, kolektyviniais nediferencijuotais vaizdiniais. Šie bendriausi archetipai, vykstant jų kritikai ir individualizacijai (t. y. atsirandant distancijai tarp mito ir individo), virsta magiškais simboliais, kuriais iš naujo apmąstomas pasaulis ir kurių dėka kuriama nauja kultūra.

Kiekviename iš įvardytų racionalumo tipų mąstymas atsiskleidžia ne kaip rezultatyvios kognityvinės procedūros, o pats suvokimo faktas nepriklauso nuo vartojamų formulių metodologiško pagrįstumo. Tad mąstymu vadintume bet kokią mums reikšmingo vyksmo prasmės atskleidimo pastangą ir tik tiek, kiek ši pastanga yra gebėjimas suteikti prasmę viskam, kas santykinai su mumis ir kas mums nutinka. Kitaip tariant, ši pastanga yra ir noras suvokti prasmę, ir kartu vienintelis įprasminimo procesas. Jei tokia pastanga iš tikro įvyksta, tai šį procesą mes vadiname mąstymu.

Antika, viduramžiai, Renesansas – tai epochos, kuriose dominavo magiška-simbolinė mąstysena. Tačiau pats magiškas pasaulio suvokimo būdas atsirado ir subrendo dar esant mitiniam visa sukaupiančiam, suvienijančiam racionalumo tipui. Todėl ir magiškajam mąstymui pasaulio prasmės atskleidžia kaip vienijančios esencijos, energetiškai galingos substancijos, suburiantys simboliai. Čia kažkas suvokiama tik atradus artimą žodžio, daikto ir tarties rūšį. Šis artumas – tam tikrų simbolių (daugiaprasmių, daugiasluoksnių) substancijų mąstymas – yra bet kokio magiško suvokimo būdo ištaka ir pamatas. Anot E. Cassirerio, “visa daikto ir vardo magija remiasi

prielaida, kad daiktų pasaulis ir vardo pasaulis sudaro vieną nedalomą prižasčių grandinę ir, vadinas, vienintelę realybę¹. Žinoti daikto vardą ir jo ištarimo būdą (tai nebuvo griežtai skiriama) reiškė panirti į to daikto ar vyksmo energijas, įgyti galimybę valdyti šias jėgas.

Simbolinei mąstysenai būdinga žymiai intensyvesnė nei naujųjų amžių analitiniams suvokimo būdai žodžio, daikto ir sielos ryšių pajauta. Štai kodėl magiško žodžio, susijusio su slėpiningomis, valdingomis substancijomis, tartinis, posakio tonalumas, mimika kartu buvo ir įvykis daiktų pasaulyje, ir žmogaus sielos transformacija (iš čia pakeičianti burtažodžio jėga). Į šią sielą žadinančią ir naujai formuojančią žodžio galią, aptardami studia humanitatis programą, apeliuoja žymiausi Renesanso humanistai: Petrarca, Coluccio Salutati, Leonardo Bruni. Į magišką žodžio galią taip pat apeliuoja tokie garsūs krikščioniškojo humanizmo atstovai, kaip Thomas Moras ir Erazmas Roterdamietis, apmąstydami “antrąją žmogaus sukūrimo” programą. Atsižvelgiant į tai, galime sakyti, kad Atgimimo epochoje dominavo ne šiuolaikinė išmokimo, kaip įsiminimo ir sekimo taisyklėmis, koncepsija, o dar viduramžiška tiesioginio vyksmo-stebuklo idėja (iš čia to meto socialinė alchemija, politinė magija, o ne socialinė ir politinė fizika, kaip naujaisiais amžiais). Sielos ugdymo, kaip jos transformacijos, principą (kuris dažniausia pasireiškėdavo autentiškos esmės prisiminimo simbolika) galime palyginti su magiškajam mąstymui būdingu prakeikimo fenomenu. Kažką prakeikti čia reiškia ištarti prakeikimą ir, vadinas, taip pakeisti daiktų tarpusavio ryšius, žmonių sielų formas, kad prakeikimas neišvengiamai pasireikšdavo kaip likimas².

Aptariant bendriausius magiško-simbolinio mąstymo bruožus, būtina apibrėžti vartojamą simboliškumo sampratą. Simbolinis mąstymas – tai pastangos suvokti pasaulį neapibrėžtomis, analitiškai nekonkretizuotomis, visa jungiančiomis ir visa vienijančiomis sąvokomis. Simbolis šiuo atveju – tai sampuolis, kuriame vyksta dangiškojo ir žemiškojo, socialiojo ir gamtiškojo, sąmoningojo ir kūniškojo pradų jungimasis, žiojėjančių tuštumų-chaoso užpildymas (įprasminimas). Dominuojantis simbolinis pasaulio suvokimo būdas sudaro savitą nediferencijuotą estetinį sąmonės kontinuumą, iš kurio kyla ir kuriuo remiasi bet kokie praktiniai, religiniai, moksliniai ir filosofiniai pamąstymai. Šią sąmonės kontinuumo sampratą filosofiniuose apmąsty-

¹ Cassirer E. The Philosophy of Symbolism forms. – London, 1980. – Vol. 1. – P. 118.

² Apie simbolinio žodžio tapsmą žr. Гадамер Х.-Г. Истина и метод. – Москва., 1988. – С. 471–507.

muose pirmieji pradėjo vartoti E. Husserlis fenomenologiniuose ir H. Cohe- nas – neokantiškuose tyrinėjimuose. Šio termino prasmė yra artima prancū- zų istorikų, priklausančių “Analu” mokyklai, vartojamai mentalitetė katego- rijai. Savo ruožtu rusų filosofas K. A. Sergejevas kalba apie Renesanso ma- gišką-estetinį sąmonės kontinuumą. Paskutinioji samprata priešinama dife- rencijuotam-analitiniam sąmonės kontinuumui, kurio pirmąsias apraiškas rasi- me Descartes’o mokslo metodologijoje bei I. Newtono Visatos mechanikoje.

Pamatiniai principai

Antropomorfizmas – tai visų pasaulio esybių įdvasinimas, sužmogini- mas, priskyrimas šioms esybėms tik mąstymui būdingų savybių. Antropo- morfiškumas charakterizuoja mitinį ir magišką-simbolinį racionalumo ti- pus. Todėl tai nėra išskirtinė, esmiškai Renesanso okultizmą apibūdinanti samprata. Tačiau svarbu pastebėti, kad augant miestams, sudėtingėjant jų infrastruktūrai, plečiantis ekonominiams-piniginiams santykiams, vystantis aukšto stiliaus kurtuazinei, Dantės bei Petrarco lyrikai, visų šių naujų pro- cesų nebegalima buvo efektyviai apmąstyti viduramžių teocentrinės pasau- lėžiūros kategorijomis (vertikalės signum-Res, kur signum – daiktai, o Res – Dievas, nuostatomis³). Tokieje situacijoje ėmė natūraliai rasti įvairiausi reli- giniai sąjūdžiai, kuriuose ypač daug dėmesio buvo skiriama gamtos reiški- nių dieviškumo apmąstymui bei mistiniam pergyvenimui (Pranciškaus Asy- žiečio mistinis gyvenimas, šv. Bonaventūros mistinė teologija). Renesanso metas žymi giliai viduramžiško mąstymo krizę, kuri ir skatino susidomėjimą, atvirumą viskam, kas jusliška, gaivališka, praktiška. Tada, kai žmogus, siek- damas efektyviai spręsti jam iškilusias globalias problemas, privalo pasi- telkti poetines, gnostikines bei estetines sąvokas, neišvengiamai prasideda pasaulio vyksmų antropomorfizacija.

Antropocentrizmas – vyraujanti Atgimimo epochos pasaulėžiūros forma⁴. Žmogaus, kaip visų pasaulio sąsajų centro, apmąstymas, pati šio žmogaus, kaip visa jungiančio centro, mąstymo nuostata yra charakteringiausias Renesanso mąstymo ir kultūros bruožas. Atitinkamai visos šios epochos magijos, prakti- niai bei okultiniai menai yra taip pat antropocentriškai orientuoti. Renesansišką antropocentrinę mąstymo formą galima perteikti šioje epochoje viešpa-

³ *Chydenius Johan*. The Theory of Medieval Symbolism // Societas scientia- rum fennica – Helsingfors, 1960. – P. 7.

⁴ Apie antropocentrizmą žr. *Сергеев К. А.* Ренессансные основания антропоцентризма. – СПб. Санкт Петербург, 1993.

tavusių žmogaus savaimingumo kultu. Taip, anot Pico della Mirandolos, pats žmogus, o ne Dievas sprendžia, kokiam jam būti: nusileisti iki žemiausių gyvių ar pakilti ir prilygti angelams⁵. Šis savęs projektavimas, savęs formavimas vyko apeliuojant tai į magišką žodžio galią (tam pasitarnavo ir Dievo Sūnaus – Logo idėja), tai į kosmines žvaigždžių, žemiškas augalų, akmenų, tai į visokiausių stichijų, angelų ir demonų jėgas.

Panteizmas – tai bandymas suvokti visa, kas dieviška ar tiesiog Dievą esant. Panteistinė mąstymo nuostata kilo iš Atgimimo epochos mąstytojų noro sutaikyti antropomorfiškai suvokiamas naujas, aktualias gyvenimo formas su tradicine krikščionybe, su beišsenkančia savo įprasminančiu efektyvumu teocentrine pasaulėžiūra. Taigi renesansiškose visadieviškumo paieškose buvo susiejamas krikščioniškasis pamąstymų momentas su atvirumu ir dėmesingumu kalbai, juslinėms stichijoms, kūniškoms metamorfozėms, kultūrinėms praktikoms. Panteizmo vengimas Atgimimo filosofijoje visad virsdavo ar apeliacijomis į sustingusią tam metui tradicinę scholastiką (Tomo Akviniečio ar Vilhelmo Occamo tipo), ar tiesiog pagonizmu ir nekritiškomis demoniškoms praktikomis.

Aptariant renesansišką panteizmo tipą, būtina jį skirti nuo kitų, nekrikščioniškų-rytietiškų ar krikščioniškų-pravoslaviškų panteizmo formų. Rytietiškam panteizmui būdinga pasaulį suvokti kaip užbaigtą tapsmo ratą, todėl žmogaus kūrybiniai siekiai šiame užbaigtume yra sugniuždyti: žmogui paliekamas tik individualus išsigelbėjimo kelias. O Renesanso mąstytojams svarbios ne pakopos, ne lygiai, kuriuose įvairiai reiškiasi Dievas, gamta ir žmogus, o tai, kad susitinkančiuose meilės ir šviesos srautuose *steigiama* Dievo, žmogaus ir pasaulio vienybė, t. y. realizuojama, pasak Marsilio Ficino, žmogaus, kaip copula mundi-pasaulio mazgo, idėja. Šis vienybės įgyvendinimas, ne taip, kaip pravoslaviškų analogų (kur vienį *jau* įgyvendina Dievo providencija), buvo tik projektas, esminis impulsas, siekis, kuris Atgimimo epochoje tapo pačia didžiausia paskata šlovingiems ir heroiškiems poelgiams. Todėl ir pagrindinis filosofinių apmąstymų dėmesys buvo nukreiptas į erotines pasaulio pajautos formas: meilę, entuziazmą, grožį, dorybingumą ir narsumą (virtu – šis terminas traktuojamas ir kaip dorybė, ir kaip narsumas ir kaip išmintis). O kadangi tokioje antropomorfinėje, panteistinėje pasaulėjautoje siekiamas vienis buvo traktuojamas kaip pirmapradžio Kosmoso ir harmonijos atkūrimas, tai žmogui neišvengiamai kilo noras įvaldyti

⁵ *Pico dela Mirandola*. Kalba apie žmogaus orumą // Filosofijos istorijos chrestomatija. Renesansas. I dalis. – V., 1984. – P. 123–124.

ši pasaulį kūniškai – įvairiausiai plastiniais (dailė, skulptūra, architektūra) ir techniniais (statybos, karo, navigacijos prietaisai) menais. Praktinis dėmesingumas materialios veiklos formoms ir buvo panteizmo siekimo pasekmė. Noras atkurti visuotinį grožį ir harmoniją taip pat skatino tokius poezijos, retorikos ir istorijos apmąstymus, kurie turėjo atskleisti žmogaus, valstybės ir pasaulio principus bei priežastis. Šitaip panteistinių nuotaikų persmelkta antropocentrinė mąstymo nuostata tapo neišsenkančiu naujų žmogaus individualumo formų paieškų šaltiniu. Ši galimų individo ir visuomenės formų prasidėjusi paieška ir buvo utopijų, utopizmų gimimo metas. Iš tokių utopijų-projektų, besiremiančių krikščioniška-magiška sielos metamorfozės idėja, paminėtini ne tik Thomo More'o "Utopija" ir Tomazo Campanello "Saulės miestas", bet taip pat gausūs reformatorių (tarkim Thomo Mūntzerio) bei jėzuitų socialiniai-utopiniai projektai. Taigi renesansiškas panteizmas, antropocentrizmas bei magiškasis prakticizmas pagimdė daugybę sociumo "ikarų"-utopistų, kurių aistringas troškimas realizuoti savo magiškus-socialinius projektus neretai virsdavo tragišku nesėkmės kryčiu.

Filosofinių-okultinių idėjų ištakos

Mitologija. Pažymėtina tai, kad net XVI–XVII amžiaus Europos kaimuose šalia oficialios krikščioniškos kultūros klestėte klestėjo liaudies karnavalinė kultūra su daugeliu mitinio, pagoniško mąstymo elementų, kurie neretose gyvenimo situacijose tapdavo dominuojančiais. Taigi mitinis pasaulio suvokimas, įvairiausios mitologijos (iš dalies ir heroiškas epas) buvo gyvi, o jose gimė ir augo natūralus magizmas, kristalizavosi natūraliosios magijos principai.

Natūralioji magija spontaniškai kyla iš sąmoningų, tačiau nekritiškų ir istoriškai nepamatuotų žmogaus santykių su gamta, kosmosu, įvairiausiomis stichijomis; ji atsiranda iš siekio įsikurti gyvoje gamtoje, priprasti prie jos ciklų, metamorfozių, gimdymo ir mirties aktų paslapčių. Mąstymui individualizuojantis, kinta ir magizmo pobūdis: atsiranda kritiška, atgalinė perspektyva (atmintis), distancija bendrųjų nuostatų atžvilgiu. Šitaip iš mito ir mitais pasinaudodama kyla ne tik filosofija, bet ir okultizmas, suvoktas ir aiškintinas kaip manipuliacijų kosminėmis ir gamtos jėgomis menas. Nei antikoje, nei viduramžiais magijos, okultizmo praktikų nebuvo mokomasi šiuolaikine prasme, o įgundama ilgą laiką sekant meistrui. Todėl pažymėtina, kad jau pirmosiose žmonijos civilizacijose pasklidusiam okultizmui būdingos ir taikomios (amatininkystės), ir filosofinės-mistinės tendencijos. To-

kio tipo magija buvo būdinga pitagorizmui, orfikams. Gilus magizmas buvo būdingas visoms antikinėms religijoms (derėtų prisiminti Delfų orakulo fenomeną, soliarines religijas); jis taip pat pasireškė talismanų, šventų statulų paplitimu, psichotropinių medžiagų vartojimu. Renesanso epochoje atgimė ne tik okultiniai rytietiškai bei antikiniai menai, ne tik iš naujo sužydėjo viduramžių astrologija ir alchemija, bet paplito ir ta natūralioji magija, kuri savaime kilo iš viduramžių kaimo skerdžių, liaudies gydytojų ir burtininkų patirties. Būtent į šią liaudies magiją nuolat apeliuoja magas, astralinės medicinos propaguotojas Paracelsas.

Natūraliosios magijos pagrindiniai elementai, principai sutinkami visuose kraštuose ir yra analogiški. M. Foulcault, aptardamas viduramžių pabaigos bei Renesanso epistemos bruožus, išskiria tokius pagrindinius natūraliosios magijos principus: pritapimą (*convenientia*), charakterizuojantį daiktų savybes priklausomai nuo jų tarpusavio erdvinio suartėjimo; lenktyniavimą (*aemulatio*) – tai buvę, atmenami pritapimo ryšiai, tai nors ir sutraukta, bet vis dar gyva visuotinių sąsajų grandinė; analogiją, kurios jėga slypi subtilių panašumų, bendro elgesio semantikoje; simpatiją ir antipatiją, t. y. tarpusavio traukos ir atostūmio jėgą, kosminės meilės reiškimosi pamatą⁶.

Neoplatonizmas. Platoniškas idėjų atminimo principas, kaip svarbiausias sielų ugdymo, įforminimo būdas, artimai siejosi su magiškuoju visuotinio lenktyniavimo ryšio įvaizdžiu. Renesanso magas G. Portas, aptardamas dangaus žvaigždžių sąsajas ir jų įtaką žolių (taip pat gydomųjų, nuodų, būrimo) augimui bei jų savybėms, savo mintis grindžia ne tik atsitikimų papasakojimais, bet ir platoniška filosofija, apeliacijomis į angelų, demonų, planetų (idėjų) ir žemiškų daiktų ryšius. Marsilio Ficino, Leonas Ebreo ir daugelis kitų Atgimimo epochos filosofų magiškuosius simpatijos ir antipatijos principus susiejo su erotine meilės jėga, gebančia įveikti ne tik Kosmoso, bet ir sielos bei proto sumaištį, paversti chaosą grožiu ir harmonija. Meilė čia buvo traktuojama kaip ontinė, būtiška jėga, analogiška kitoms gamtinėms stichijoms. Renesanso mąstytojams buvo svarbu aprašyti eroso reiškimosi būdus ir mikrokosme (vidiniame mūsų danguje), ir makrokosme (išoriniame danguje), o šitokios meilės filosofijos tapo pamatu konkrečioms gydymo, projektavimo ir net mechaninių prietaisų konstravimo praktikoms. Taigi magiškasis erotizmas Renesanso epochoje aktyviai reiškėsi visokiausiuose apmąstymuose: politiniuose, socialiniuose, gamtamoksliniuose. Žinoma, tam

⁶ Фукко М. Слова и вещи. – Москва. – 1977. – С. 61–76.

tikras magizmas buvo būdingas ir plačiai Atgimimo neoplatoniškajai filosofijai, bet čia vis dėlto viešpatavo laisvų pamąstymų diskursai, o ne orientacija į magiją kaip į taikomąjį meną. Neoplatonizmas svarbus apmąstant okultizmą dėl to, kad būtent ši filosofija įgalino suvokti žmogaus poetines, retorines, menines galimybes. Tik šios filosofijos nuostatose kalba, žmogaus protas ir jo kūriniai traktuojami kaip ypatinga realybė, turinti savaimingą reikšmę, savitus vystymosi dėsnius (o ne tik kaip kažkokį ženklą, atspindį). Tik šioje virtualinėje realybėje (o ji renesansiškuose tekstuose vienijasi, tiesiog persilieja į gamtiškąją ir dieviškąją realybes) žmogus galėjo atskleisti savo subjektyvumą, tik čia galėjo užbaigti savo ir pasaulio formavimąsi, sujungti dieviškąją ir žemiškąją realybes.

Pagrindinės okultinių apmąstymų kryptys

Hermetizmas – tai visų pirma I–III amžių gnostinė filosofavimų pakraipa; apmąstymai čia buvo sujungti į Hermio Trismegisto korpusą (Corpus Hermeticum) ir kuriuo buvo remiamasi Renesanso epochoje kaip seniausiu (dar Senovės Egipto iki Platono laikų) ir, vadinasi, labiausiai pagrįstu autoritetu. Apie Hermio Trismegisto (pseudoautoriaus Hermio-Merkurijaus Triskartdidžiojo, Dievo) raštų svarbą Renesanso mąstytojų savivokai liudija tas faktas, kad Marsiglio Ficino, vienas įtakingiausių Florencijos neoplatonikų akademijos atstovų, K. Medic'io inspiruotas, sutinka pirmiau versti ir komentuoti Hermio nei dieviškojo Platono raštus. Ficino ir kitų mąstytojų vertimai ir komentarai į Trismegisto korpusą įeinantiems darbams buvo daugelį sykių Atgimimo epochoje pakartotinai išleisti ir turėjo didelę paklausą. Pavyzdžiui, aptardamas pasaulio ir žmogaus dieviškumą, Hermi nesyk yra minėjęs ir juo rėmęsis (už tai nebuvo kaltinamas!) kardinolas Nikolajus Kuzietis: “Taigi nors Dievas ir yra visa visuma, tačiau žmonija nėra Dievas, nors ir galima, tiesiai sakant, sutikti su Hermio Trismegisto teiginiu, kad Dievas vadinasi visų daiktų vardais, o visi daiktai – Dievo vardu, ir todėl žmogų galima būtų pavadinti sužmogėjusi Dievu (deus humanatus), o visą šį pasaulį – jusliniu Dievu, kaip apie tai mąstė ir Platonas”⁷.

Gnostikinė hermetiškoji žmogaus ir pasaulio vizija buvo skirta ir prieinama tik išrinktiesiems (tai būdinga visoms ankstyvųjų viduramžių gnostikinėms teorijoms) ir perduodamos iš lūpų į lūpas kaip slapta ir todėl labai saugoma žinia. Juk ir Poinmandras yra sakęs, kad tik suvokę vienetai bus

⁷ Кузанский Н. Сочинения. – Т. 1. – Москва, 1979. – С. 327.

⁸ Žr. Poinmandras. Hermis Trismegistas // Naujasis židinys. – 1994. – Nr. 2. – P. 6.

išgelbėti⁸. O Renesanso epochos žmogus buvo ne tik atviras visiems pasaulyje vykstantiems procesams, gamtos ir dangaus stichijoms, bet ir pats spinduliavo šią energiją, tai ir pasireiškė, anot J. Burckhadto, jo avantiūriškumu. Todėl jau paminėjus Nikolajų Kuzietį, būtina pasakyti, kad jo hermetizmas buvo tik tendencija, iliustracija. Jo giliems ir skrupulingiems apmąstymams nėra būdingas tas aistringumas ir erotiškumas, kurį rasime grynai renesansiškuose Marsiglio Ficino, Giordano Bruno darbuose. Bruno savo "Trisdešimtyje antspaūdų" (taip pat "Herojiškame entuziazme"- "De gli eroici furori"), aptardamas hermetizmo idėjų, sielos ir matematikos sąsajas, pažymi, kad bet kokioje religijoje yra keturi vedliai: Meilė, Magija, Menas (kitur poezija) ir Mathesis⁹. Renesanso humanizmas, pamąstymų erotiškumas (peraugantis į tiesiog spinduliuojantį, sunkiai valdomą heroizmą, makiavelišką narsumą-virtų, avantiūriškumą) pavertė hermetizmą aktyvia, demonstratyvia, vieša religine doktrina. Beje, inkvizicija, ypač suklestėjusi Renesanso epochos pabaigoje, irgi buvo viešumo, savotiško erotizmo išraiška (tik jau katalikiško ekspansyvumo). Ir Bruno buvo nuteistas ir sudegintas aikštėje daugelio žmonių akivaizdoje ne už begalybės pasaulių egzistavimo koncepsiją (juk jos laikėsi ir Kuzietis), ne už Koperniko heliocentrizmo idėjos palaikymą, o už magiją ir už viešą okultinių idėjų propagavimą bei eucharistijos neigimą.

Nesupratus šio renesansiško, veiklaus atvirumo, pilietinio humanizmo (suvokto kaip galimybės išsakyti miesto aikštėje visa, ką tu manai, t. y. kaip viešumo laisvė), neįmanoma suprasti, kodėl Atgimimo epochoje hermetizmas, kabala, alchemija tampa atvirais filosofiniais, magiškais sąjūdžiais. Atvirumas liudijo perspektyvų pasaulio suvokimo būdą, kuriame magijos ir okultiniai menai tapo pirmaisiais žmogaus savikūros metodais, teoriniu saviugdgos pamatu. O jei jau hermetizmas tapo vienu iš orientavimosi naujajame (ekonomikos, geografijos, mokslo) pasaulyje būdų, tai jį neišvengiamai turėjo persmelkti pitagorizmo, matematikos elementai. Juk vienas didžiausių Atgimimo meto mąstytojų pasiekimų buvo matematinio-geometrinio perspektyvos išreiškimo būdo atradimas. Mokslo istorijoje dažnai pažymima, kad Filippo Brunelleskio atrastą matematinę perspektyvos formuluotę ir Leono Alberčio aiškų geometrinį ir humanistinį perspektyvos principų išdėstymą perėmė ne tik architektai ir dailininkai, bet ir kartografi (žemėlapių sudarytojai). Šie savo ruožtu darė įtaką daugeliui geografinių atradimų bei astronomijai. Rečiau minimas faktas, kad ši projektavimo technika, skait-

⁹ Žr. Yates F. A. Giordano Bruno and Hermetic Tradition. – London, 1964. – P. 322.

meninė-geometrinė simbolika perėjo ir į magiją, paversdama ją visuotinai prieinamu ir pakankamai suvokiamu praktiniu menu. Štai kodėl Mykolojus Kuzietis savo neoplatoniškus pamąstymus iliustruoja geometriniais skaitmeniniais pavyzdžiais, savo hermetiškąsias tendencijas susieja su pitagorizmo elementais ir visa tai įvardija *Mathesis Universalis* principu¹⁰.

Renesanso mąstytojai (tarkim, Giordano Bruno), apeliuodami į Hermitį Trismegistą, pagrindžia keletą sau itin reikšmingų konceptų. Pirmiausia tai gnostinė ciklinės istorijos samprata, kuriai, tiesa, buvo suteiktas keletas krikščioniškų eschatologizmo bruožų. Cikliškumas buvo suvokiamas kaip bausmė, kaip kūniškas žmogaus kritimas, o paskutiniojo teismo idėja interpretuota kaip aukso amžius (kuris, beje, tiesiogiai asocijavosi su dar Petrarcos ir G. Vasario išsakyta atgimimo idėja). Aukso amžiaus vaizdinys simbolizavo galimybę išeiti už pasikartojančios istorijos ribų, pasiekti absoliučios dabarties metą. Giordano Bruno teigė, kad istorijoje pasikartoja tokie momentai, kai dievai sugrįžta į žemę, atgyja statulos, o žmogus, palankiai išsidėsčius vidinio ir išorinio dangaus šviesuliams, gali prisiminti esąs dievas ir įveikti užburtą metempsichozės procesą. Taigi, antra, Atgimimo metui svarbi hermetizmo idėja yra žmogaus kaip Dievo ir atitinkamai visa ko dieviškumo koncepcija.

Ši hermetiška-krikščioniška cikliškos istorijos ir jos momento-galimybės išsigelbėti teorija tapo viena Thomo Müntzerio socialinio utopizmo ištakų.

Atminties magija. Vienas žymiausių atminties magijos atstovų buvo jau minėtas Giordano Bruno. Savo atminties teorijos principus jis parėmė platoniška pažinimo, kaip idėjų prisiminimo, koncepcija, gnostine eonų-demonų simbolika bei hermetizmu – dieviško žmogaus mistika. Visa tai inspiravo Bruno teigti, kad atminti platoniška prasme reiškia tapti, pakilti, įveikti šešėlių (antspaudų) vergiją ir pagaliau virsti dievu. Kitas atminties magijos šaltinis – tai nuo pat antikos iki Renesanso epochos pabaigos puoselėtas atminimo menas. Jis yra pagrįstas gražių, harmoningų vietų (tarkim, parkų su tvenkiniais, skulptūromis išpuoštų rūmų koridorių), emblemu, žemėlapių piešimu (galima ir verbališkai, todėl Dantės “Pragaros” topografija nutapyta pagal visas atminties meno taisykles) bei gebėjimu šias emblemas efektingai asociatyviai susieti su įsimenamu tekstu. Giordano Bruno šią įsiminimo techniką, šią simbolišką emblematiką susieja su Egipto statulų magija: “Egiptiečiai, norėdami

¹⁰ Apie *Mathesis Universalis* principą žr. *Сергеев К.А., Слинин А.Я. Дialeктика категориальных форм познания. – Ленинград, 1987. – С. 127–167; Mažeikis G. Renesanso Mathesis Universalis // Mokslas ir gyvenimas. – 1994. – Nr. 6. – P. 22–23.*

iš dievų išprašyti kokių nors dovanų ar malonių, pasitelkę slapčiausią magiją, naudodavosi tam tikrais gamtos kūnais, kuriuose slypėjo dieviškumas ir per kuriuos šis dieviškumas galėjo ir troško pasireikšti, pranešti apie save. Štai kodėl egiptietiškos apeigos dievų garbei nebuvo tuščias prasimanymas, o gyvas, pasiekiantis pačias dievų ausis balsas¹¹. Ir toliau: “Visas šias magiškas ir dieviškas apeigas (kurių dėka žmonės taip lengvai pritaipdavo prie dievybės) apverkė Trismegistas, kai kalbėdamas su Asklepijumi sakė: “Ar matai, o Asklepijau, šias gyvas, pilnas jausmų ir dvasios statulas, atliekančias tiek daug puikių darbų? Sakau, kad šios statulos yra ateities pranašės”¹². Anot Bruno, egiptietiška statulų magija paskatino ieškoti ir kitokių bendravimo su dievais būdų; taip atsirado talismanų magija, astrologija, alchemija, kabala. Tačiau visus šiuos menus vienija sklidina herojiško entuziazmo (eroici furori) meilė, todėl galima naudotis ne tik įprastomis atminimo technikomis, bet ir laisvais poetiniais vaizdiniais, shemomis, simboliais ir šitaip “išlaisvinti žmogiškąją dvasią ir pažinimą”¹³. Meilė, filosofija, poezija ir laisvė – štai ta nesenkanti herojiško entuziazmo versmė, sielos vedlys, primenantis sielai jos dievišką kilmę ir aukso amžiaus metą¹⁴. O jei jau atrastas esminis idėjų prisiminimo principas, būdas, leidžiantis žmogui pakilti aukščiau sumaišties ir vergovės, tai galima šias dvasią sustiprinančias ir atminimą žadinančias emblemas pateikti, aprašyti tokiu būdu, kad ir neišprususį skaitytoją jos paskatintų meilei ir fantazijai, suaudrintų jo entuziazmą. Tokio tipo atminties magiją Bruno išdėsto knygoje “Cena de le ceneri” (“Nuostabioji vakaronė”)¹⁵, kūrinyje, kuriame Londono gatvės – atminties simboliai, emblemos – pamažu virto įspūdingų dramų ir kerinčių istorijų vietomis.

¹¹ *Бруно Дж.* Изгнание торжествующего зверя. – М., 1914, – С. 164. Čia verta paminėti svarbiausius, skirtus atminties magijai Giordano Bruno darbus: *De Umbris idearum* (“Apie idėjų šešėlius”), išleista Paryžiuje 1582 m.; *Ars memoriae et cantus Circaeus* (“Atminties menas ir Circėjos giesmės”), išleista Paryžiuje 1582 m.; *Sigillus Sigillorum* (“Antspaudų antspaudai”), išleista Londone apie 1583 m. Su atminties menu susieti ir daugelis kitų Bruno darbų (pvz., *De magia et theses de magia*).

¹² *Бруно Дж.* Изгнание торжествующего зверя. – С. 168.

¹³ *Бруно Дж.* Пир на пепле // *Бруно Дж.* Диалогі. – Москва, 1949. – С. 58.

¹⁴ Meilės, poezijos, herojiško entuziazmo ir įvairių magijų santykiui yra skirtas Giordano Bruno darbas “Apie herojišką entuziazmą” (*De gli eroici furori*, – London, 1585). *Бруно Дж.* О героическом энтузиазме. – Москва, 1957.

¹⁵ “Cena de le ceneri” (“Nuostabioji vakaronė”) išleista Londone 1584 m. Giulio Camillo atminties teatro koncepcija nuodugniai išdėstyta *Yates F. A.* *The Art of Memory*. – Chicago, 1974. – P. 129–160.

Aptariant renesansišką atminties magijos fenomeną, verta prisiminti ir Giulio Camillo atminties teatrą. Anot Giulio Camillo, žmogus – mikrokosmas, kuriame slypi pasaulio pilnatis. Teatras – tai magiškas mechanizmas, kuriame saugojamos ir kurio dėka prisimenamos visos pasaulio daiktų prasmės, kosmiškų ir žemiškų vyksmų tiesos. Atmintis virsta didžiąja Visatos paslapčių knyga, atsiveriančia mums nuo įspūdžio, kuris amžiams išpaustas liko teatro ložėse, perėjimuose, sėdimose vietose. Įsimenamas tekstas – tai visados spektaklis, drama, gyvenimo scenoje vaizduojama istorija, kurios šešėliai neišvengiamai lieka mūsų vidiniame sąmonės teatre kaip nebėstančių emocijų antspaudai. Anot Giulio Camillo, kad teatras atliktų savo magišką funkciją, visas čia esančias kėdžių eiles, ložes, perėjimus reikia išdėstyti pagal zodiako ženklus, pagal angelų ir demonų hierarchijos bei hebrajų abėcėlės tvarką.

G. Bruno, G. Kamillo bei daugelio kitų Renesanso mąstytojų ugdyta atminties magija tapo idealių konstruktyvų, modelių, geometrinių schemų, lentelių ištaka (galimybės šiuolaikinėse mokslo knygos vaizduojamų lentelių yra ne kas kita kaip “atminimo vietų” palikuonės). Net G. Galilei buvo taip sužavėtas kai kuriais atminimo meno teiginiais, kad pats su pasitenkinimu parašė darbą apie Dantės “Pragaro” topografiją – simbolinę atmenamų figūrų lentelę.

Taigi platoniškas idėjų prisiminimo principas Renesanso epochoje virto vidiniu sąmonės projektu, transcendentalumo sampratos pravaizdžiu. Embleminiais, matematiniais, kabalistinėmis pamatavimais plėtėsi vidinė sąmonės geografija, galiausiai virtusi Descartes’o ir Newtono filosofijoje, fizikoje ištisu tįsuoju pasauliu, vienalyčiu laiko ir erdvės kontinuumu.

Krikščioniška kabala. Kabala – tai slapta išminties tradicija, nerašytas įstatymas, kurį pasitelkę didingiausieji iš pašvęstųjų gali suvokti Dievą ir Kosmosą savyje ir aplink save. Kabalos pagrindas yra Mozės Penkiaknygė, judėjų vadinama Tora, parašyta Šventosios Dvasios ir įteikta Mozei ant Sinajaus kalno. Ant šio kalno Dievas apsirėškė Mozei tris kartus: pirmą kartą jam buvo įteikta šventoji Toros knyga, antrąjį kartą jam buvo atskleista šios knygos ir jame slypinčio įstatymo dvasia; o trečiąjį kartą jam buvo atvertas slapčiausias dalykas iš slapčiausių – įstatymo dvasios dvasia¹⁶. Įstatymo buvo mokomi visi Izraelio vaikai (o paskui ir krikščionys); įstatymo dvasia buvo prieinama tik rabinams ir mokytojams (taip pat kunigams) ir pasi-

¹⁶ Халл М. П. Энциклопедическое изложение масонской, герметической, каббалистической... философии. – Новосибирск, 1993. – С. 413.

reikšdavo tik Šv. Rašto egzegzės metu. O Įstatymo dvasios dvasia atsisleisdavo tik labiausiai pašvęstiesiems ir buvo uoliai saugoma nuo pikto.

Kabalistai siekė pažinti tą Dievo žodį, kurį tinkamu metu, tinkama intonacija ir nuotaika ištarus, pasaulis nušvinta, žmogus atgimsta, atsiranda nauji žvėrys ir paukščiai. Tačiau kad tokio žodžio-logo tartis įvyktų, pirmiausia būtina suvokti ir įvaldyti 32-jų pasaulio pirmųjų elementų paslaptis: 22 hebrajų abėcėlės raidės ir 10 skaičių (nuo 1 iki 10), kurie grindžia visas pasaulio esybių formas. Visos šios raidės ir skaičiai, anot kabalistų, atsiskleidžia ir tampa aiškūs juos išdėsčius trijų tobuliausių figūrų – trikampio, keturkampio ir apskritimo – pavidalais.

Kabalistinė mistika susiformavo tik pirmaisiais mūsų eros amžiais ir buvo paveikta įvairiausių gnosticizmo bei neoplatonizmo atmainų, katarų judėjimo religinių pažiūrų. Tačiau patys kabalistai teigia, kad jų tradicija nerašytiniu, kalbiniu būdu (ir todėl istoriškai sunkiai įvertinamu) buvo perduodama iš kartos į kartą, pradedant pačiu Moze. Kabalistikos atgimimas prasidėjo viduramžių Ispanijoje (XIII–XIV a.), kurioje tuo metu kovojo ir viena per kitą vystėsi trys kultūros: judėjų, musulmonų bei krikščionių. Būtent todėl tenykštis žydų kabalistikos atgimimas veikė kai kuriuos XIV a. Ispanijos krikščionybės atstovus, iš kurių išskirtinas Raimundas Lullius (1232–1316)¹⁷. Pastarasis, suvokdamas religinių karų beprasmybę (tuo metu vyko kryžiaus žygiai Jeruzalei vaduoti), buvo apimtas religijų sutaikymo idėjos. Tam tikslui Lullius sukūrė originalią loginę “mašiną”, kuri, kaip jis vylėsi, padės įrodyti visas religines, pasaulio sandarą aiškinančias tiesas ir šitaip panaikinti tikėjimus skiriančias priežastis. Jo siūloma pasaulio sandaros koncepcija buvo pagrįsta keturiais esminiais aristoteliškais gamtos elementais – žeme, vandeniui, oru ir ugnimi bei jų svarbiausiomis savybėmis – šalčiu, drėgme, sausuma ir šiluma. Anot Lulliaus, visos šios savybės būdingos ir septynioms planetoms bei dvylikai zodiako ženklų. Vienu ar kitų elementų dominavimas lemia žemiškų kūnų, žmonių elgseną ir jų santykius su dangiškaisiais kūnais. F. Yates, nagrinėdama Lulliaus pasaulio koncepciją, pažymi, kad tai veikiau buvo ne astrologinė, o astralinė versija¹⁸. Ir išties, savo “Tractatus de astronomia” (1297) Lullius nagrinėja astralinės medicinos perspektyvas, o ne astrologinio determinizmo apraiškas. Šia proga mąstytojas ragino neperdėti astrologinių horoskopų reikšmės aiškinant žmonių

¹⁷ Yates F. A. *The Occult Philosophy in the Elizabethan Age*. – London, 1985. – P. 9.

¹⁸ Ten pat. – P. 10.

likimą. Vėliau šią astralinę astrologijos kritiką palaikė ir toliau tęsė tokie Renesanso korifėjai kaip Pico della Mirandola, Giordano Bruno bei žymusis astralinės medicinos atstovas Paracelsas.

Siekdamas įgyvendinti religinio sinkretizmo idėją, Lullius sukūrė savo Didįjį Meną, pagrįstą Bonitas (Gėrio), Magnitudo (Didybės), Eternitas (Amžinybės), Potestas (Galios), Sapientia (Išminties), Voluntas (Valios), Virtus (Dorybės ar Kovingumo), Veritas (Tiesos), Gloria (Grožio)¹⁹ sąvokų ir jų junginių manipuliacijomis. Visos šios dorybės buvo surašytos į atskirus apskritimus, kuriuos išdėstė kiekviename Dieviškos hierarchijos lygmenyje ir numatė griežtai paisyti dėsningumą bei kabalistinių geometrinių simbolių. Be to, mąstytojas kabalistinėms figūroms suteikė tam tikrų krikščioniškų simbolių reikšmę: trikampis žymėjo Šv. Trejybę, apskritimas reiškė Dangų kvadratą – keturis aristoteliškus elementus bei kokybes. Lullius, vienintelis iš visų to meto Ispanijos kabalistų, išvertė į lotynų kalbą hebrajų abėcėlės raides ir lotyniškai jas komentavo, tuo iš principo pakeisdamas šio meno prasmę. Lulliaus išdėstyta krikščioniška kabala tapo ne mistika, turinčia ypatingą sakralinę reikšmę magija, sudėtinga analitine pasaulio problemų sprendimo technika. Daugelį judėjų aiškintų bei plėtotų idėjų šis mąstytojas pakeitė šv. Augustino, Dionisijo Areopagiečio conceptais. Jis taip pat išvertė itin svarbių kabalistinėms meditacijoms judėjų demonų vardus į atitinkamus krikščionių angelų vardus. Visa tai turėjo didelę reikšmę Renesanso demonizmo raidai, nes daugeliu atvejų tamsiuosius požemių demonus-gaivalus nuo šiol galima buvo pakeisti (pvz., per alchemijos seansus) dangiškaisiais angelais, tuo išvengiant piktų pragaro įtakų bei išganančios Inkvizicijos ugnies.

Kalbant apie Renesanso krikščionišką kabalą, reiktų išskirti šiuos jai būdingiausius bruožus: 1) Atgimimo metu vyravo tikėjimas, kad kabala ne tik gali, bet ir įrodė visas krikščioniškas tiesas, visada gali tai pademonstruoti; 2) buvo tikima, kad manipuliuojant hebrajų (lotynų) abėcėlės raidėmis galima įrodyti, jog Jėzaus vardas reiškia mesiją (Messiah); 3) krikščioniškai traktuodami kabalą, daugelis Renesanso filosofų, humanistų norėjo susieti ją su jau minėto hermetizmo idėjomis; 4) kadangi šiai žydui mistikai buvo būdinga atida skaičių prigimčiai, tai ji dažnai buvo tapatinama su pitagoriška-platoniška numerologija, šitaip suartėdama su Atgimimo daile bei taikomaisiais menais.

Žymiausi Lulliaus sekėjai ir kabalos propaguotojai Renesanso epochoje buvo Pico della Mirandola, Johannes Reuchlinas, Francesco Giorgis, Henris Cornelius Agrippa, Johan Dec.

¹⁹ Ten pat.

Bene puikiausią bandymą sutaikyti neoplatonizmo ir hermetizmo idėjas su krikščioniškai išdėstyta kabala padarė Pico della Mirandola garsiosiose savo "Devyniuose šimtuose tezių" ir "Kalboje apie žmogaus orumą". Remdamasis hebrajų abėcėlės simbolika, jis įrodinėjo, kad Jėzus buvo Dievo Sūnus, kad kabalistikos principai atitinka visas krikščioniškąsias dogmas ir, svarbiausia, kad šios magijos dėka galima atskleisti energetiškai kur kas stipresnę, žmonių sielas labiau įvaldantį krikščionybės tipą. Galime sakyti, kad Mirandolos rėmimasis bendromis religinio sinkretizmo nuotakomis (kurios kartais šiuolaikinėje literatūroje painiojamos su tolerancija, pakantumu) žymėjo bendrą katalikų bažnyčios krizę ir Reformacijos judėjimo pradžią. Šie žymūs tikinčiųjų mąstysenos religiniai pokyčiai Renesanso pradžioje kaip tik ir pasireiškė magiškai stipresnės, kosmiškai pagrįstos krikščionybės paieška. Šia proga Mirandola, pasitelkęs meilės, heroizmo, narsumo, nuoširdumo, harmonijos, skonio terminologiją, aprašo specialią kabalistinę išsilaisvinimo iš kūniškųjų pančių techniką, mistiško, erotiško mirties bučinio reikšmę. Tokių pamąstymų veikiama krikščioniškoji kabala tapo Renesanso okultinių ir magiškųjų menų šerdimi.

Kabalistiniai Mirandolos teiginiai apie hebrajų kalbos dieviškąjį dvasiškumą, apie šios kalbos abėcėlės ir planetų pirmąpradį sąryšį (pvz., jis mini svarbias to meto simbolikai raidės S, Saturno planetos ir šv. Jeronimo – melancholijos ir genialumo simbolio, sąsajas) veikė Johanno Reuchlino (1455–1552) humanistines pažiūras. Būtent Reuchlinas atvirai ir raiškiai bandė sujungti pitagotietišką skaičių magiją (skaitmeniniais simboliais bei jų santykių dėsniais, jo manymu, galima viską paaiškinti) su kabalistine teorija, siekdamas skaitmeninių manipuliacijų išvadas patvirtinti kabalistiniais pamąstymais. Krikščioniškai suvokta kabala, jo manymu, turėjo padėti keisti sustabarėjusią scholastiką ir tapti nauja filosofija, įgalinančia krikščioniškai suvokti pitagorietiškas, matematinės-geometrines teorijas.

Vokietijoje kaip tik tuo metu, kai kūrė Reuchlinas, suintensyvėjo antižydiški judėjimai, pirmiausia nukreipti prieš viešas Talmudo interpretacijas bei kabalistikos plitimą. Kaip atsakas į šį vienuolių tamsumo ir nepakantumo reiškimąsi buvo sukurtas, paskelbtas, o vėliau ir plačiai paplitęs anoniminis rinkinys "Epistolae obscurorum virorum" ("Neišprususių vyrų laišakai"), kuriame buvo pajuokiamas vienuolių gyvenimo būdas, jų varganas išsilavinimas, samprotavimų vulgarumas. Būtent šis kūrinys tapo vienu pasakutinių lašų, perpildžiusių Reformacijos patriarcho Lutherio kantrybės taurę: Lutheris atsisakė vienuolio įžadų ir 1517 metais prikėlė žymiąsias savo tezes prie Witenborgo bažnyčios durų. Tokia buvo Reformacijos pradžia,

turėjusi kardinaliausią reikšmę tolesnei Europos civilizacijos raidai – rinkos ekonomikos susidarymui, liberalizmo bei mokslo plėtimuisi.

Francesco Giorgius (1466–1540), pranciškonų dvasininkas, paveiktas Marsiglio Ficino bei Pico della Mirandolos idėjų, siekė sujungti pranciškonų natūralią, gamtišką krikščionišką mistiką su hebrajų abėcėlės magiška gاليا, norėjo susintetinti katalikišką ir judėjišką tikėjimą. Kaip ir Mirandola, jis manė tokiu būdu sukurti vieningą teoriją, sujungiančią platoniskas, aristoteliškas, augustiniškas, hermetiškas, orfikų ir kt. koncepcijas. Juk visos jos, anot Giorgijaus, neprieštarauja kristologinei mistikai ir švyti naujos (atgimstančios) evangelizacijos patosu.

Galime sakyti, kad tik nediferencijuotame magiškame-estetiniame Renesanso sąmonės kontinuume galėjo skleistis vienas iš kito asociatyviai išaugantys ir vienas su kitu susiliejęntys pamąstymai apie religijų vienybės įgyvendinimą, energetiškai galingos krikščionybės atradimą, dangiškas angelų hierarchijas ir čia pat apie žmogaus kūno architektūrinę simboliką. Tai ir buvo tas renesansiškas okultizmo ir magijos katilas, kuriame formavosi nūdienės mąstysenos pradai. Antai, Giorgijus tikėjo, kad Didysis Architektas – Dievas sukūrė Pasaulio Bažnyčią, remdamasis vis dar neatskleistais kosminės geometrijos principais²⁰. Ši geometrija ir yra harmonijos, vadina-si, ir gėrio pamatas (“De harmonia mundi, 1526). Kitame savo kūrinyje (“In scriptum Sacrum Problemata”, 1536), apmąstydamas Šv. Rašte slypinčias problemas, geometrinei harmonijos, kaip kosminio gėrio, sampratai jis suteikia santarvės prasminį atspalvį. Jo manymu, viešpataujantis pasaulyje blogis yra nesantarvės (discordia) pasekmė, todėl būtina visur ieškoti santarvės (concordia) pamatų. Šių paieškų pradinis taškas turėtų būti kosminės geometrijos, vadinasi, kabalistikos, pitagorizmo ir t. t. principai. Tokiose apmąstymų nuostatose Giorgijus Šv. Rašto stebuklus traktavo kaip Kosminės magijos rezultata, o žmogaus šventumą, didingumą – kaip mago didingumą bei orumą. Sekdamas Pranciškum Asyžiečiu, jis norėjo kasdieniuose įvykiuose, visuose gyviuose išvelgti dieviškumo veidą, tačiau čia pat sudarinėjo keisčiausius mineralų, augalų, gyvulių sąrašus-klasifikacijas ir stengėsi atsekti jų santykiavimo su zodiako ženklais bei angelų hierarchijos tvarką.

Bene aukščiausią išsivystimo tašką įvairios magijos, kabala, okultiniai menai pasiekė Henry Cornelius Agrippos, Johanno Dee bei Giordano Bruno kūryboje.

Visą savo gyvenimą Agrippa sudarinėjo didžiulius magijos kompendiumus, rašė magijos ir kabalos vadovėlius. Jo kūrybai priklauso ir žymioji “De

²⁰ Ten pat. – P. 31.

occulta philosophia” (1510), knyga, kuri visam šimtmečiui tapo Renesanso filosofijos bei socialinių utopijų, Reformacijos idėjų ištaka ir pamatu. Šio kūrinio įtaką pastebėsime net Tomazo Campanellos socialinėje utopijoje “Saulės miestas” (1602). Būdamas Anglijoje, Agrippa aktyviai bendradarbiavo su Jono Colleto įsteigtu Oksfordo humanistų būreliu, kartu su Colletu nauja evangelizacijos dvasia traktavo apaštalo Pauliaus laiškus, skaitė biblijinį-kabalistinį kursą, bendradarbiavo su “Utopijos” autoriumi šv.Thomu More’u. Todėl remdamiesi Agrippos veikla, bedra jo ir kitų kabalistų pamąstymų specifika, apmąstomų ir sprendžiamų problemų tipais, galime visiškai sutikti su F. Yates, teigusia, kad okultiniai, krikščioniški kabalistiniai pamąstymai ne tik sudaro Renesanso filosofijos šerdį, bet ir atspindi tuos sąmoningumo pokyčius, kurių viena neišvengiamų pasekmių buvo Reformacija.

Žymiausias Agrippos mokinys buvo Johnas Dee. Būdamas artimas Anglijos karalienės Elžbietos dvarui, plėtodamas kabalistines ir hermetizmo idėjas, Dee pagrindė Karalienės Elžbietos I ypatingos kilmės bei dangiško pašaukimo mitą (susiejo ją su epiniu herojumi – Karaliumi Artūru), o kartu sukūrė vieną pirmųjų gimstančios Britų imperijos ideologijų, pateisino šios šalies jūrinę ekspansiją. Taigi magija Dee asmenyje virsta tokio tipo valstybine ideologija, kuri turėjo pakeisti viduramžiais puoselėtą Romos imperijos atkūrimo mitą. Dee nesiorientavo į tiesioginę daugybę scholastinių-politinių tekstų pagrįstą Romos testinumo ir būtinybės siekti popiežiško imperatoriaus palaiminimo idėją. Todėl Dee pagrįsta Britų imperijos ideologija tapo bene pirmąja politine teorija, atvirai priešstatyta tradicijai.

Raganų metas. Renesanso magai, nors ir apeliavo į angelus bei demonus, tačiau nepraktikavo jokio velnių gundymo ir nevyko į jokias raganų puotas. Renasansiškas humanizmas buvo neatsiejamas nuo okultizmo. Todėl raganų ir velnių realumo įrodinėjimai, jų gaudymo ir nusidėjėlių tyrinėjimo praktika, nors ir kilo iš to paties sąmoningo lygmens, kaip ir “humanistinis” okultizmas, tačiau šių teorijų kūrėjai buvo ne garsieji Atgimimo meto magai, o jų priešininkai. Todėl galime sakyti, kad XVI a. pabaigoje, kai buvo persekiojami ir žudomi magai, Europą užplūdo raganų, velnių ir Šv. Inkvizicijos laužų banga.